

Др Јелена Вучковић, доцент
Правног факултеа Универзитета у Крагујевцу

УДК: 316.774:342.7]:004.738.5
DOI: 10.46793/XVMajsko.601V

ПРУЖАЊЕ МЕДИЈСКИХ УСЛУГА И ПРАВО ПРИВАТНОСТИ*

Резиме

Савремене технологије (интернет) и дигитализацију потпуности су промениле начин комуникације међу грађанима и утицале на потпуно концепцијски другачије уређење медијског простора. Грађанима је право на слободно изражавање мишљења, прикупљања и објављивања информација (право на слободу медија) признато као једно од основних људских права гарантованих Уставом и најзначајнијим међународним документима из области људских права. Остваривање овог права данас је незамисливо без употребе савремених технологија, чија је бројност условила појаву медијског тржишта у оквиру кога информација постаје медијска услуга. Како свако тржиште имплицира постојање робе која има своју тржишну вредност, информација постаје предмет "трговине" на медијском тржишту, што за собом повлачи низ отворених питања. У раду ћемо се бавити тиме како информација као услуга може утицати на још једно веома важно људско право, а то је право приватности грађана. Уколико је опстанак медија условљен способношћу истог да подилази укусу публике, питање квалитета информација у смислу њихове тачности, потпуности и правремености, постаје проблематично, јер пружаоци медијских услуга у намери да услугу информисања пруже брже од конкуренције, неретко прелазе границе права појединаца да заштите своју приватност. Ово погађа не само јавне личности, јавне функционере, већ и "обичне" грађане који пружаоцима медијских услуга постају интересантни због мноштва података које остављају добровољно, а које на медијском тржишту достижу неслућене вредности.

Кључне речи: савремене технологије, дигитализација, медијске услуге, пружаоци медијских услуга, право приватности грађана, јавне личности, јавни функционери.

* Рад је написан у оквиру пројекта Правног факултета Универзитета у Крагујевцу "XXI век – век услуга и Услужног права", бр. 179012, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Увод

Савремена друштва јесу друштва појачане интеграције и комуникације. Савремени технолошки развој је убрзао комуникацију, али је истовремено у поплави доступних информација, отворио питање њиховог квалитета, истинитости, као и одговорности пружалаца медијских услуга. Чини се да никада није било лакше доћи до информације, али никада теже обезбедити њихову заштиту и одредити њихов значај са аспекта јавног интереса и развоја демократског друштва. Медијска информација представља једно од основних извора моћи.¹ Законска регулатива, чини се, губи трку са брзином протока информација и оценом њиховог квалитета.²

Брзи проток информација није проблематичан само са аспекта заштите јавног интереса и очувања демократских тековина савремених друштава, већ опасно утиче и на сферу приватности грађана и њиховог права да буду „остављени на миру“ када је у питању њихов лични и породични живот.³ Информационо друштво утиче да многе активности постану „информационо интензивне“. Тако савремена технологија мења начин функционисања и пословања појединаца, великих привредних система, банака и других организација. Телекомуникације имају утицај на медије, медијске форме и садржаје, дајући медијима огромну социјалну улогу и моћ јер интернет постаје доминантна медијска платформа.⁴ Заправо, одвија се процес конвергенције свих медијских форми (новине, радио, телевизија и др.) у једну а то је интернет.⁵ Конвергенција је савремени концепт за разумевање технолошког развоја и означава интеграцију свих информационих формата. Тај процес конвергенције иде истовремено са интерактивношћу медија који су захваљујући интернету отворени за кориснике (нпр. „експлозија блогова“).⁶

¹ Путем медија се могу пласирати многе информације или се оне задржавају јер се чека прави или пак политички (не)прихватљив тренутак за њихово пласирање. Информације које се емитују могу бити нетачне или непотпуне и то се често чини сасвим свесно и са намером.

² Димитријевић, П., Вучковић, Ј., *Анализа медијског законодавства у Републици Србији*, (ел. чланак) Фондација Центар за јавно право, Сарајево, 2018, стр. 16 .

³ Једну од најранијих дефиниција права приватности дала је америчка јуреспруденција крајем 19. века, дефинишући га као право да се буде остављен на миру- *”right to be left alone”*. Ова концепција је изнета у чувеном раду *”Право на приватност”* америчких судија *Samuel Warren*-а и *Louis Brandeis*-а. Димитријевић, П., *Право информационе технологије*, Ниш, 2014, стр. 25.

⁴ Поред појма медијско право користи се и појам право медија. У основи нема суштинске већ само терминолошке разлике између ова два појма. Појам и структура Медијског права поклапа се са Правом медија.

⁵ Packard, A., *Media Law and the Internet*, Focus on the Internet (ed. B.G. Kutais), 2006, стр. 55-72.

⁶ „Изласком на мрежу традиционални медији добијају прилику да у својим *online* издањима користе могућности које пружа интернет као што су тренутно објављивање,

У дигиталном добу настало је ново новинарство које се назива „контекстуално новинарство“, које има пет основних карактеристика: 1. мултимедијалност, 2. хипертекстуалност, 3. активну публику, 4. динамични садржај и 5. специјализацију, где корисници нису пасивна публика, већ учествују у стварању медијског садржаја.⁷

Промене у начинима продукције, дистрибуције и рецепције медијских садржаја представљају изазов за оне који управљају медијима али и за државу и друге субјекте који регулишу медије. Додатну димензију медијским изазовима стварају спорни механизми правне и политичке контроле и инструментализација медија у савременим политичким и државним системима.

2. Право приватности

Достојанство личности (част, углед, односно пијетет) лица на које се односи информација правно је заштићено. Људско достојанство за пружаоце медијских услуга (новинаре, уреднике, издаваче медија, итд.) треба бити неприкосновено. Новинар не сме да крши достојанство сопствене и туђе личности, а нарочито не да подржава радње којима се човеку одриче људско својство, деградира на пуко средство, позива се на изошћавање из друштвене заједнице или се подстиче на нечовечну примену насиља.⁸

Право приватности гарантовано је међународним и домаћим прописима који регулишу област људских права. То су пре свега: Универзална декларација о људским правима,⁹ Међународни пакт о грађанским и политичким правима,¹⁰ Европска конвенција за заштиту људских права и

стално ажурирање текстова, интеракција са корисницима, коришћење аудио и видео снимака, повезивање са другим текстовима, прилагођавање садржаја захтевима корисника и архивирање. Све ове могућности значе да традиционални медији у свом интернет издању могу да усвоје нов начин обраде и представљања информација.“
Михајлов Прокоповић, А., *Трансформација традиционалних медија у новом технолошком окружењу*, док. дисертација, Правни факултет у Београду, 2016, стр. 74.

⁷ Pavlik, J., *Journalism and New Media*, New York, Columbia University Press, 2001, стр. 5, 144. Једна од нових медијских формата је и блог уживо (*live blog*) који је хибридна *on line* страница новинарских извештаја са коментарима корисника који се шаљу и објављују скоро у реалном времену. Овакве блогове карактерише тренутна актуелност, као директан пренос па су га прихватиле највеће светске медијске куће (BBC, Guardian, New York Times, CNN), преко којих се прате најважнији догађаји.

⁸ Вучковић, Ј., *Медијско право*, Ниш, 2018, стр. 134-146

⁹ Чл. 12 Универзалне декларације гласи: ”Нико се не сме изложити произвољном мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити нападима на част и углед. Свако има право на заштиту закона против оваквог мешања или напада”.

¹⁰ Чл. 17 Међународног пакта о грађанским и политичким правима гласи: ” Нико не може бити изложен произвољном или незаконитом мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити противзаконитим нападима на част и углед. Свако има право на заштиту од таквог мешања или напада.”

основних слобода.¹¹ Ови документи су ратификацијом постали саставни део нашег правног система, па се сва лица под јурисдикцијом наших органа могу на ове документе позвати једнако као и на домаће законе. Ово је посебно важно с обзиром да Устав Републике Србије не регулише експлицитно право приватности, већ у чл. 42 регулишући право на заштиту личних података, посредно даје основ заштити права приватности, кроз забрану употребе личних података мимо сврхе због које су прикупљени, (осим уколико се не ради о потреби вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије) и права на судску заштиту у случају њихове злоупотребе.¹² Устав такође у чл. 46 регулишући питање слободе изражавања мишљења, као један од разлога њеног ограничења наводи потребу заштите права и угледа других.¹³ Како се слобода изражавања мишљења најчешће остварује путем медија, и представља њен квалификовани облик, јасно је да се управо медијски посленици у свом раду морају придржавати обавезе поштовања приватности појединаца, односно поштовања њихове части и угледа. Тако се једно колективно право, право на информисање путем медија супротставља једном индивидуалном праву - праву приватности. Закон о јавном информисању и медијима кроз заштиту достојанства личности, права на аутентичност, заштиту приватног живота и личног записа као и заштитом посебне категорије становништва (малолетника) детаљније регулише механизме остваривања и заштите овог права.¹⁴

¹¹ Чл. 10. *Европске конвенције за заштиту људских права* (ЕКЉП) садржи корпус права чији је заједнички именитељ „слобода изражавања“. Чл. 8 ЕКЉП прописује да свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке. Када су у питању јавне власти и њихов уплив у ово право, ЕКЉП стоји на становишту да се јавне власти неће мешати у њихово остваривање осим ако то није у складу са законом (легалност ограничења), неопходно у демократском друштву (пропорционалност) у интересу националне безбедности, јавне безбедности, или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других (легитимност ограничења). Јакшић, А., *Европска конвенција о људским правима* (коментар), Београд, 2006, стр. 292.

¹² *Устав Републике Србије*, Сл. гласник РС, бр. 98/2006.

¹³ Тако је Европски суд за људска права у пресуди из септембра 1999. „*Далбан против Румуније*“ закључио да је румунски суд прекршио чл. 10 Европске конвенције који се тиче заштите слободе изражавања, тиме што је кривично осудио новинара због клевете изнете у новинским чланцима, у којима је јавне личности оптужио за учешће у превари. Суд је стао на становишту да се не може тумачити да ” новинар може да формулише критичке судове само под условом да може да докаже њихову истинитост”, и како није било доказа да је ” опис догађаја изнетих у чланку потпуно нетачан и да је имао за циљ да распирује кампању клевете”, суд је узимајући у виду легитимни циљ коме се тежило закључио да ”кривична осуда новинара представља несразмерно мешање у остваривање слободе изражавања.” www.cenzolovka.rs, Приступљено 04. 04. 2019. године.

¹⁴ Закон о јавном информисању и медијима, Сл. гласник РС, бр. 83/14 (ЗЈИМ).

Објављивање информације којом се врши повреда части, угледа или пијетета, односно лица, приказује у лажном светлу приписивањем особина или својстава које оно нема, односно одрицањем особина или својстава које има, није допуштено ако интерес за објављивање информације не претеже над интересом заштите достојанства и права на аутентичност, а нарочито ако се тиме не доприноси јавној расправи о појави, догађају или личности на коју се информација односи. Да би информација из нечијег приватног живота могла да буде објављена, пружаоци медијских услуга морају водити рачуна о начелу пропорционалности, морају га разумети у својој суштини. То могу учинити само уколико постоји већа потреба за задовољењем интереса јавности да зна, у односу на појединца који штити информације које се тичу његове приватности. Паушалне и незасноване оптужбе не смеју бити својствене новинарима. Њима се подрива поверење и веродостојност новинарске струке. Новинар треба да спречи повреду части и угледа које служе омаловажавању, односно треба да изрази противљење таквим поступцима.¹⁵ Уколико новинар приказује или описује сцене насиља пружајући медијску услугу обавештавања јавности, то не сме чинити тако што повређује достојанство жртве насиља. Ипак, карикатурално, сатирично, колажно и слично приказивање лица, не сматра се повредом достојанства, односно права на аутентичност.

Информације које су у стању да повреду право или заштићени интерес лица, новинар може објавити само уз претходни пристанак тог лица а и без његовог пристанка, када постоји оправдан важнији интерес јавности да зна.¹⁶

Права лица на које се односи информација могу бити повређена на више начина, и то: *објављивањем информација из приватног живота и личних записа*, у ком случају закон предвиђа поступак *заштите права на приватни живот, односно права на лични запис*.¹⁷ Овде спада и заштита малолетника и

¹⁵ Европски суд је тако у случају *”Pedersen i Baadsgaard против Данске”* из децембра 2004. године закључио да је национални суд исправно осудио двојицу новинара за клевету јер су у ТВ програму *”нагостили евентуалну одговорност једног вишег инспектора за нестанак једног важног доказа за истрагу о једном злочину”*. Суд је констатовао да се ради о тешким оптужбама које су могле довести до кажњавања за тешко кривично дело, као и да новинари нису са довољном пажњом проверили чињенице које су изнели у тексту. Тако је у овом случају Европски суд оценио да је извештавање утицало на то да јавност изгуби поверење у представника судске власти, као и да су новинари игнорисали начело претпоставке невиности. *Исто*, www.cenzolovka.rs.

¹⁶ Међутим, пристанак није довољан ако лице није у стању да схвати значај свог пристанка и последице објављивања.

¹⁷ У том смислу је одлучио и Врховни суд у једној својој пресуди Гж 1/07 од 17. 01. 2007. године, штитећи право на приватност кроз забрану објављивања личног видео записа: *”Тужила, иначе телевизијски водитељ и медијски експонирана, мајка две малолетне кћери од 12 и 10 година, са којима живи. Она је приватном камером, за сопствене потребе, сачинила снимак интимног односа са својим бившим супругом. Касета је нестала из куће тужиле, те се почетком месеца фебруара 2005. године снимак нашао у јавној продаји.*

забрана јавног излагања порнографије. Реч је о низу личних права или права личности где спадају: право на част и углед, право на приватност и право на идентитет, која могу бити повређена или угрожена објављивањем информација из приватног живота и личних записа.

Према томе, постоји општа забрана објављивања информација из приватног живота, односно личних писаних записа (приватних информација). Изузетак постоји када лице на кога се информација односи да пристанак, или уколико пристанка нема, то мора бити у законом тачно предвиђеним случајевима. Без пристанка лица или законског овлашћења, новинар не задира у приватност, ни објављивањем информација из приватности, ни њиховим тражењем или сазнавањем, а посебно оптичким надзирањем, фотографисањем и видео снимањем, прислушкивањем или тонским снимањем. Претежнији оправдани интерес јавности да зна оправдава задирање у приватност и без пристанка.

3. Информација из приватног живота

Информација из приватног живота, јесу информације које представљају податке о појединцу на такав начин да се са сигурношћу може рећи о коме се ради, ко је у питању, и оне могу бити у облику личног писаног записа (писмо, дневник, забелешка, дигитални запис и слично), записа лика (фотографски,

Дана 04. 02. 2005. године одржана је конференција за штампу, на којој је пуштен у промет спорни снимак, којом приликом је тужила, заједно са пуномоћником обавестила јавност да се ради о снимку личног карактера који је неовлашћено објављен и стављен у промет, те да ће свако објављивање убудуће сматрати неовлашћеним и да ће против оних који овакве фотографије објављују поднети тужбу за накнаду нематеријалне штете. У дневном листу "П" бр. 2 од 6. 02. 2005. године чији је оснивач тужени, а главни и одговорни уредник "ББ", објављене су фотографије из приватног живота тужиле уз пропратни интервју и са увредљивим насловом. Тужила није дала посебно одобрење тј. пристанак за објављивање фотографија. У конкретном случају је на описани начин извршена повреда чл. 43 Закона о јавном информисању јер тужила заправо није дала пристанак да се објави информација из њеног приватног живота и њеног бившег супруга са којим је снимљен интимни однос, нити је тужила примила било какву накнаду за објављивање снимка, на који начин би се сматрало да је посредно дала пристанак за објављивање. Истовремено у овом случају нису испуњени услови из чл. 45. Закона када није потребан пристанак за објављивање, а који су таксативно набројани у чл. 45. тач. 1-11. Имајући у виду речено, испуњени су услови за накнаду штете тужиле, у смислу чл. 46 ст. 1. тач. 3. Закона. Тужила је претрпела душевне болове, као и њене кћери и мајка. Они не могу бити отклоњени исплатом одређене своте новца, нити се новцем пружа обештећење за повреду личног добра. Међутим, исплатом се пружа обештећење за секундарне последице у виду душевних патњи које су повредом изазване. Тужила је претрпела повреду, јер се по општем мишљењу, које је релевантно као мишљење просечног члана шире друштвене заједнице, умањује углед тужиле радњама тужених", www.vk.sud.rs/sr-lat/vks... Приступљено 21. 03. 2019. године.

цртани, филмски, видео, дигитални и слично) и записа гласа (магнетофонски, грамофонски, дигитални и слично). Да би ове информације могле бити објављене, потребан је пристанак лица чије речи, лик односно глас дотичне информације садрже, под условом да се при објављивању може закључити које је то лице (чл. 80. ЗЈИМ).

Пристанак је потребан и за непосредно преношење лика или гласа (путем телевизије, радија или слично). Међутим, пристанак дат за једно објављивање, за одређени начин објављивања, односно за објављивање у одређеном циљу не сматра се престанком за поновљено објављивање, за објављивање на други начин, односно за објављивање за друге циљеве. Може се дати и пристанак за објављивање информација других лица под одређеним условима. Ако лице на које се информација односи умрло, пристанак дају: брачни друг умрлог, деца од навршене шеснаесте године живота самостално, родитељи или браћа и сестре и правно лице чији је умрли био учесник (орган, члан, запослени) када се информација тиче његовог учешћа у правном лицу, односно лице које је за то одредио умрли.¹⁸ Сматра се да је пристанак дат чим га је дало неко од поменутих лица, без обзира да ли су друга лица одбила да га дају.

Међутим, није потребан пристанак за објављивање приватних информација (информација из приватног живота, односно личних записа) у законом прописаним случајевима. Наиме, приватне информације могу се објавити без пристанка лица на које се односи, ако у конкретном случају интерес јавности да се упозна са информацијом „претеже“ у односу на интерес да се спречи објављивање такве информације (чл. 82. ст. 1. ЗЈИМ).

Интерес јавности *претеже* у односу на интерес да се спречи објављивање информације из приватног живота (приватних информација), нарочито ако:

1. је то лице информацију наменило јавности;
2. се информација односи на личност, појаву или догађај од интереса за јавност, нарочито ако се односи на носиоца државне или политичке функције, а објављивање је важно с обзиром на чињеницу да лице обавља ту функцију;¹⁹

¹⁸ Престанком правног лица не престаје право учесника правног лица кога се лично тиче информација односно запис.

¹⁹ Декларација Савета Европе о слободи политичке дебате у медијима (2004) истиче принцип "надзора јавности над јавним функционерима". Јавни функционери изложени су надзору и критици јавности због функције коју обављају, а у циљу транспарентности и одговорног обављања јавне функције. Политичке личности не треба да уживају већу заштиту угледа и других права у односу на остале појединце, па због тога медије не би требало строже кажњавати када критикују политичке личности. Изузеци су могући само ако је то неопходно да би јавним функционерима било омогућено да обављају функције на одговарајући начин. Европски суд је заузео став да критика политичара не треба бити ограничена, с обзиром на то да су политичари својеволјно изложени јавности, па се употреба увредљивих и претераних речи против њих може сматрати саставним делом демократског процеса. Када је у питању приватност политичара, треба бити умеренији, чак и онда када су коришћене информације већ познате јавности. Европски суд сматра да

3. је лице својим понашањем дало повода за објављивање такве информације;

4. информација саопштена, односно запис начињен у јавној скупштинској расправи или у јавној расправи у неком скупштинском телу;

5. је објављивање у интересу правосуђа, безбедности земље или јавне безбедности;

6. се лице није противило прибављању информације, односно прављењу записа, иако је знало да се то чини ради објављивања;

7. је објављивање у интересу науке или образовања;

8. је објављивање потребно ради упозорења на опасност (спречавање заразне болести, проналажење несталог лица, преваре и слично);

9. се запис односи на мноштво ликова или гласова (навијача, концертне публике, демонстраната, уличних пролазника и слично);

10. се ради о запису с јавног скупа;²⁰

11. је лице приказано као део пејзажа, природе, панораме, насељеног места, трга, улице или као део сличног призора.

Право које имају лица на које се односи информација је *право на приватни живот*, односно *право на лични запис*. У случају повреде права на приватни живот (лични запис), лице чије је право повређено може тужбом у парничном поступку против одговорног уредника медија захтевати: пропуштање објављивања информације, односно записа; предају записа, уклањање или уништење објављеног записа (брисање видео записа, брисање аудио записа, уништење негатива, одстрањење из публикације и слично); накнаду материјалне и нематеријалне штете и објављивање пресуде.

Ако је објављеном информацијом неовлашћено употребљен лични запис или податак из приватног живота, повређени може од *оснивача* јавног гласила тужбом захтевати део добити остварене објављивањем, сразмерно томе колико је употреба његовог личног записа или података из приватног живота допринела остварењу добити.

су границе прихватљивости критике политичара шире од граница прихватљивости критике осталих појединаца, имајући у виду јавни интерес постојања отворених расправа о политичким питањима. Пешић, М., *Пракса Европског суда за људска права која се односи на слободу изражавања*, мастер рад, Правни факултет у Нишу, 2015, стр. 14.

²⁰ Када је реч о фотографији са нпр. партијског скупа, сагласност лица чији се лик на објављеној фотографији налази није потребна. Садржина фотографије нема способност за повреду части и угледа, није увредљива, аутентична је и не представља индивидуални снимак, већ приказ са јавног скупа. Коментар новинара у том случају не би могао да повреди нечију част, углед или приватност, јер представља његов лични став, мишљење аутора које не мора имати везе са самим политичким догађајем, нити политичким опредељењем лица које се на фотографији налази, већ може представљати вредносни суд новинара о политици коју води странка или политичар о чијем скупу извештава. У том случају би се радило о легитимном остваривању уметничке и новинарске слободе.

Тужбе се подносе Вишем суду на чијем се подручју налази седиште оснивача медија. Право на тужбе нема лице без чијег пристанка је објављена приватна информација, ако се накнадно сагласило са извршеним објављивањем.²¹

4. Приватност државних и политичких функционера

Закон о јавном информисању и медијима (ЗЈИМ) предвиђа да није потребан пристанак лица за објављивање информације из приватног живота, ако интерес јавности претеже у односу на интерес да се спречи објављивање информације из приватног живота лица, и то у случају када „се информација, односно запис, односи на личност, појаву или догађај од интереса за јавност, посебно ако се односи на носиоца јавне или политичке функције, а објављивање информације је у интересу националне безбедности, јавне сигурности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или злочина, заштите здравља или морала, или заштите права и слобода других“ (чл. 82. ст. 2. ЗЈИМ).

Овај изузетак је рестриктивнији у односу на претходни *Закон о јавном информисању* (2003), који је предвиђао изузетак ако се информација, односно запис, односи на личност, појаву или догађај од интереса за јавност, нарочито ако се односи на носиоца државне или политичке функције, а објављивање је важно с обзиром на чињеницу да лице обавља ту функцију.²² Дакле, *Закон о јавном информисању* (2003) је предвиђао два услова: да се информација односи на носиоца државне или политичке функције и да је важна због обављања те функције.²³

Међутим, важећи закон (чл. 82. ст. 2. ЗЈИМ, 2014), уводи и трећи услов: да је објављивање информације у интересу националне безбедности, јавне сигурности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или злочина, заштите

²¹ Реч је о парничном поступку који се води због повреде права на приватни живот, односно права на лични запис, па се у том поступку сходно се примењују одредбе *Закон о парничном поступку* (ЗПП).

²² Стандард по овом питању установљен је пресудом Европског суда од јуна 2006. године „*вон Хановер против Немачке*” у вези са објављивањем низа натписа и фотографија једне јавне личности (Каролине од Хановера, раније Каролине од Монака) у којој је суд изнео становиште да треба правити фундаменталну разлику између извештавања о чињеницама, макар и спорним, које доприносе расправи у демократском друштву која се тиче политичара у вршењу његових функција и извештавања о појединостима из приватног живота јединке, која штавише, као у овом случају, не врши јавне функције. Док у првом случају медији врше своју улогу ” пса чувара” у демократском друштву водећи рачуна о информацијама од јавног интереса, у другом је јасно да се ради искључиво о фотографијама и пратећим коментарима из приватног живота јавне личности која није функционер. Детаљније: Водинелић, В., *Европски стандард слободе медија*, Врховни суд Србије, Билтен судске праксе, 3/2007, стр. 28.

²³ Димитријевић, П., Вучковић, Ј., *нав. чланак*, стр. 16.

здравља или морала, или заштите права и слобода других. То практично може да значи да информација која је у вези са обављањем јавне или политичке функције одређеног јавног функционера, а не тиче се заштите неке од наведених вредности, неће моћи да буде објављена без пристанка, односно суд ће је ценити у сваком конкретном случају.²⁴

Положај носилаца јавних и политичких функција је такав да је изабран, постављен, односно именован носилац јавне и политичке функције дужан да трпи изношење критичких мишљења, која се односе на резултате његовог рада, односно политику коју спроводи, а у вези је са обављањем његове функције, без обзира на то да ли се осећа лично повређеним изношењем тог мишљења (чл. 8. ЗЈИМ). Оваква законска формулација у потпуности прати европски стандард слободе медија, који је успостављен бројним пресудама Европског суда за људска права.²⁵

5. Заштита малолетних лица и јавно излагање порнографије

Скоро сваки новинар објављује текстове о малолетницима па се мора схватити важност коју играју у конструисању друштвене представе о малолетницима, као и утицај који врше на доносиоце одлука, креаторе јавне политике, полицијске и судске органе, социјалне раднике, јавност уопште и друге.

С друге стране, новинарски прилози, који би могли озбиљно да омету телесни, духовни или морални развој малолетне деце, нарочито порнографија и приказивање безразложног насиља, не смеју бити доступни малолетницима.²⁶

²⁴С друге стране, прецизирање јавног интереса је напор законодавца, који помаже и спречава широко тумачење овог иначе „прешироког“ генералног стандарда, а има за сврху уже тумачење изузетака и коначно, доприноси да медији раде у јавном интересу. Поставља се питање да ли је можда наведена одредба рестриктивнија од претходне, с обзиром да новинар неће моћи да објави одређену информацију из приватног живота неког јавног функционера који је нпр. ухваћен у прељуби, а налази се у ресору у оквиру кога се залаже за породичне вредности и о томе даје изјаве медијима, јер се то не може подвести ни под једну од наведених вредности због којих би постојао оправдан интерес јавности да зна.

²⁵„Слобода политичке расправе је заправо језгро појма демократског друштва (...)”. Lingens v. Austria, 08.07.1986, стр. 42; Castells v. Spain, 23.04.1992, стр. 43; Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, 25.06.1992, стр. 64; Stoll v. Switzerland, 25.04.2006, стр. 46. Детаљније: Вединелић, В., *нав. чланак*, стр. 31.

²⁶Новинар и уредник не објављује прилог који је непосредно адресован на децу а који искоришћава незнање, неискуство или лакомисленост деце, или њихов посебан однос са родитељима, васпитачима, наставницима, тренерима и другим лицима од њиховог посебног поверења.

По природи ствари, права и интереси детета уживају већу заштиту него права и интереси осталих лица. Ради заштите права малолетника, у медијима се мора посебно водити рачуна да садржај и начин дистрибуције медија не нашкоде моралном, интелектуалном, емотивном или социјалном развоју малолетника. Пре свега, сам малолетник се не сме учинити препознатљивим у информацији, која може да повреди његово право или интерес (чл. 80, ЗЈИМ).

Кључно питање везано за новинско извештавање о малолетницима јесте да ли медији штите интересе малолетника Медији су често склони драматизацији и њихов начин извештавања има одређене елементе подстицања „моралне панике“. У највећем броју случајева медији не делују у најбољем интересу малолетника.²⁷ Оно што је важно да малолетник се не сме учинити препознатљивим у информацији која је подесна да повреди његово право или интерес.

Међутим, медији дају изразито симплифицирану слику о малолетницима у сукобу са законом: представљени су изразито негативно и изван контекста. Ствара се слика „природно предодређених“ преступника, који су по својој суштини „зли“ и предодређени да се сукобе са законом.²⁸

Када је реч о електронским медијима, садржај медија који може угрозити развој малолетника, мора бити унапред јасно и видно означен као такав и дистрибуиран на начин за који је најмање вероватно да ће га малолетник користити. Због тога је забрањено приказивање порнографије, сцена бруталног насиља и других програмских садржаја, који могу да нашкоде физичком, менталном или моралном развоју малолетника. Такође, изоставиће се прилози који се баве опасним радњама, ако су у стању да наведу децу на олакшавање.

Аудио-визуелне комерцијалне комуникације не смеју:

- 1) подстицати малолетна лица на понашање које им може шкодити;
- 2) непосредно подстицати малолетна лица на куповину или изнајмљивање роба или услуга, злоупотребом њиховог неискуства и лаковерности;
- 3) непосредно охрабривати малолетна лица да траже од родитеља или другог лица куповину робе или услуге која се препоручује;
- 4) злоупотребљавати посебно поверење које малолетна лица имају у родитеље, наставнике или друга лица;
- 5) непотребно приказивати малолетна лица у опасним ситуацијама (чл. 57, ЗЕМ).²⁹

Контрола медијских садржаја са становишта заштите малолетника је стална и двострука: унутрашња и спољашња, коју врши Регулатор (Регулаторно тело за

²⁷ Медији су склони сензационалистичком и симплифицираном извештавању, посебно у самим насловима текстова где се истичу негативне стране, информације се ваде из контекста или се проблем малолетничког преступништва драматизује.

²⁸ *Медији о малолетницима у сукобу са законом*, Медија центар, Сарајево, 2005.

²⁹ Закон о електронским медијима, *Сл. гласник РС*, бр. 83/14 - (ЗЕМ).

електронске медије - РЕМ). Он треба да се стара да програмски садржаји који могу да нашkode физичком, моралном или менталном развоју малолетника, не буду доступни, изузев кад је временом емитовања или техничким поступком обезбеђено³⁰ да малолетници, по правилу нису у прилици да користе ову медијску услугу.³¹

РЕМ на захтев пружаоца медијске услуге, даје мишљење о усклађености одређеног програмског садржаја са правилима о заштити малолетника, односно условима да се тај садржај учини доступним (време емитовања, начин најаве и сл.).

Пружаоци медијске услуге су дужни да јасно означе програме који су у стању да угрозе малолетнике или су за њих неприкладни, као и да на то упозоре старатеље. Истовремено, имају обавезу да о притужбама због непоштовања правила о заштити малолетника, обавесте Регулатора.

Најзад, за учешће малолетника у аудио-визуелном програму потребна је сагласност родитеља, старатеља или усвојоца, што не искључује дужност емитера да обрати посебну пажњу приликом учествовања малолетника у програму и не искључује његову одговорност за објављени садржај.

Огласна порука намењена малолетним лицима јесте обавештење којим се препоручује производ, односно услуга, који према врсти, природи, облику, квалитету и другим својствима, самостално или уз помоћ родитеља, искључиво или претежно користе малолетна лица.

Огласном поруком намењеном малолетним лицима не може да се злоупотребљава недостатак искуства или знања малолетних лица и њихова лаковерност, нарочито путем онемогућавања или отежавања разликовања стварности од маште.³²

Забрањено је оглашавање млека, друге хране и пића за новорођенчад и одојчад, као и прибора за њихово коришћење, ако и оглашавање које подстиче понашање којим се угрожава здравље, психички и морални развој малолетних лица.

³⁰ *Медијска услуга на захтев* која може да шкоди физичком, менталном или моралном развоју деце и омладине, чини се доступном на начин који обезбеђује да је малолетници у уобичајеним околностима неће чути или видети (на пример као заштићена услуга са условним приступом) (чл. 61, ЗЕМ).

³¹ Програмски садржаји неподесни за малолетнике млађе од 16 година не смеју да се емитују пре 22,00 сата ни после 6,00 сати, а неподесни за малолетнике млађе од 18 година, пре 23,00 сата, ни после 6,00 сати. Програмски садржаји неподесни за малолетнике млађе од 12 година не смеју се емитовати у оквиру дечијег програма. Такође, овакви програмски садржаји не смеју да се оглашавају ван времена у којима је допуштено емитовање тих садржаја (чл. 68, ЗЕМ).

³² Огласна порука намењена малолетним лицима не може да садржи неистините податке о оглашаваном производу или услузи, нарочито у погледу стварне величине, вредности, природе, трајности, брзине, боје и других својстава.

Огласна порука намењена малолетним лицима не може да садржи информацију која би наводила то лице на понашање којим би могло да повреди свој физички, душевни, емоционални или други интегритет.

Оглас намењен малолетним лицима не може да садржи приказ малолетног лица у опасној ситуацији, као што је: пењање на необезбеђене објекте; улазак у непознате просторије; разговор са непознатим људима; коришћење шибица упалача, бензина, лекова и електричних уређаја у домаћинству, сем ако нема за циљ упозорење на опасност по здравље и сигурност малолетног лица. Оглас намењен малолетницима не може да садржи приказ насиља, укључујући и сцене насиља између анимираних ликова и сл.

Огласна порука намењена малолетним лицима не може да садржи обавештење којим се код малолетног лица нарушава углед или ауторитет родитеља, браће и сестара и других чланова породице.

Огласна порука намењена малолетним лицима не може да садржи обавештења којима се злоупотребљава поверење малолетног лица према другим лицима, а нарочито према родитељима, браћи и сестрама и другим члановима породице, васпитачима, наставницима и лекарима.

Према томе, контрола медијских садржаја са становишта заштите малолетника није адекватна. Она треба да је стална и двострука: унутрашња и спољашња (коју врши РЕМ). Он треба да се стара да програмски садржаји који могу да нашkode физичком, моралном или менталном развоју малолетника, не буду доступни, изузев кад је временом емитовања или техничким поступком обезбеђено (чл. 61, ЗЕМ) да малолетници, по правилу нису у прилици да користе ову медијску услугу (чл. 68, ЗЕМ).³³

Јавно излагање порнографије је забрањено. Не сме се јавно излагати штампани медиј са порнографским садржајем тако да то буде доступно малолетницима.

Штампани медиј са порнографским садржајем на насловној и последњој страни не сме да садржи порнографију. Он мора имати видно упозорење да садржи порнографију, као и упозорење да није намењена малолетним лицима. Посебно ова забрана важи за оглашавање које упућује на порнографију у специјализованим телевизијским и радио програмима за малолетна лица (чл. 36. ЗО).³⁴ На порнографске (аудио и аудио-визуелне) садржаје, који се могу дистрибуирати и путем интернета, примењују се одредбе ЗЕМ-а.³⁵

³³ Димитријевић, П., Вучковић, Ј., *нав. чланак*, стр. 16.

³⁴ Закон о оглашавању, *Сл. гласник РС*, бр. 79/05 и 83/14 - др. закон.

³⁵ Закон о електронским медијима, *Сл. гласник РС*, бр. 83/14.

6. Подаци о личности и пружање медијских услуга

Развој *on line* медија и њихова све бројнија публика отварају неслућене могућности за двосмерну комуникацију, информисање и образовање, као и за успостављање профитабилних модела пословања где се зарада мери бројем кликова. Приходи се најчешће генеришу путем таргетирања корисника уз помоћ „колачића“ (трекера). *On line* медији користе колачиће да би мерили посету својим сајтовима и понашање посетилаца, за потребе анализе интернет саобраћаја али и за потребе маркетинга. Профит се углавном генерише уз помоћ реклама и колачића трећих страна, што значи да медији омогућавају трећој страни, по правилу великим компанијама које постављају колачиће, не само зараду већ и приступ подацима о корисницима. То значи да компаније које се не баве информисањем, најчешће глобалне корпорације, имају приступ личним подацима читалаца *on line* медија.

Проблем је што ни читаоци ни медији који омогућавају постављање колачића трећих страна, по правилу немају контролу над обрадом личних података, нити имају увиду које се све сврхе ти подаци користе.³⁶ Количина и врста података који се прикупљају на овај начин представља потенцијално нарушавање приватности, при чему је процес највећим делом нетранспарентан.

Нова правила о заштити личних података (GDPR и ЗЗПЛ)³⁷ обавезују медије да обрађују податке на законит начин, а да своје читаоце упознају са праксама обраде података које медијима и трећим странама доносе профит. У првом плану је питање транспарентности медија који користе колачиће и трекере на својим сајтовима, јер је то врста обраде личних података на коју се примењују сва правила и начела из закона.

Што се тиче начела законитости и обавезе руковооца да личне податке обрађује само ако за ту обраду има ваљан правни основ, медијске организације које користе колачиће треба да утврде које колачиће имају на сајту и по ком основу обрађују податке преко сваког од њих. Неки колачићи

³⁶ Нема тачних података колико се лични подаци грађана продају оглашивачима, компанијама. GDPR прописује да у случају компромитације података грађана, постоји обавеза да се о томе обавесте надлежни органи за заштиту података о личности у року од 72 сата уз достављање детаљног извештаја о случају. Новим правилима биће обухваћене бројне компаније у ИТ сектору у Србији, банкарски сектор, али и сви који на било који начин користе податке грађана. Ако је нека компанија из Србије, на пример, осмислила мобилну апликацију намењену и грађанима ЕУ, она готово сигурно прикупља неке податке о личности, а тренутно то прикупљање података нико не контролише у нашој земљи. Такође и сви они који имају сајт преко кога нуде било какве услуге, од продаје мајица, аутомобила или ако неко има друштвену мрежу која пружа услугу комуникације и повезивања, биће под "лупом" GDPR-а.

³⁷ Реч је о Општој уредби о заштити података о личности (GDPR) Европске уније (2016) и Закону о заштити података о личности, *Сл. гласник РС*, бр. 87/18 - (ЗЗПЛ).

се користе на основу легитимног интереса, што ће бити колачићи који омогућавају функционалност сајта или за аналитичке и статистичке сврхе, док ће за друге колачиће бити неопходан пристанак, нека врста потврдне активности посетилаца сајта.

За непоштовање права корисника и за кршење начела транспарентности и законитости, односно за обраду података без одговарајућег правног основа, медијска организација финансијски одговара.

Подаци о личности се прикупљају за конкретне, јасне и законите сврхе и не могу се даље обрађивати на начин који није усклађен са „примарном“ сврхом. Ово је „принцип ограничености сврхе обраде“. Он значи да треба прецизно дефинисати и изричито објаснити због чега се подаци прикупљају. Друго, тако прикупљени подаци се не могу обрађивати за нешто друго без јасног правног основа.³⁸

Подаци из приватности поверени новинару као тајна, не објављују се, осим ако претеже интерес јавности да зна. Догађаји из даље прошлости лица постају део приватности, посебно ако би, поновно бављење њима путем објављивања нашкодило конкретном лицу. У том смислу, закон прописује забрану и кажњива употребу података о личности изван сврхе за коју су прикупљени, у складу са законом, осим за потребе вођења кривичног поступка или заштите државне безбедности, на начин предвиђен законом. Свако има право да буде обавештен о прикупљеним подацима о својој личности, у складу са законом, и право на судску заштиту због њихове злоупотребе.

Овим одредбама ЗЗПЛ покушава да нормира на јасан начин новонасталу реалност коју је са собом донела нова технологија, у којој корисници различитих услуга на медијском тржишту остављају своје податке несвесни у које сврхе ће они бити коришћени. Информисање путем различитих апликација чини се бесплатним, али заправо грађани коришћење истих плаћају својим подацима, којима се манипулише на различите начине. Зато је детаљно регулисање ове области неопходно како би се грађанима омогућила каква таква правна заштита, иако се развој технологије одвија неслућеним брзинама.

7. Тужба за заштиту приватности

Ако се објављивањем информације, односно записа повређује претпоставка невиности, забрана говора мржње, права и интереси

³⁸ Тако се, на пример, контакти прикупљени за потребе репортаже, не могу користити за маркетинг. Изузетно, даља обрада у сврхе архивирања у јавном интересу, у сврхе научног и историјског истраживања и у статистичке сврхе дозвољена је под одређеним условима. Види: *Заштита личних података и новинарски изузетак*, водич за медије, Нови Сад, 2018, с. 19.

малолетника, забрана јавног излагања порнографског садржаја, право на достојанство личности, право на аутентичност, односно право на приватност, може се поднети тужба против одговорног уредника медија у коме је информација објављен (*пасивна* легитимација).

Право на подношење тужбе има свако лице које је лично повређено објављивањем информације. Активну легитимацију има и правно лице чија делатност има за циљ заштиту људских права (у случају повреде забране говора мржње и права и интереса малолетника).³⁹

Тужбом се може захтевати (чл. 101, ЗЈИМ):

1) утврђивање да је објављивањем информације повређено право (интерес),

2) пропуштање објављивања, као и забрана поновног објављивања информације,

3) предаја записа, уклањање или уништење објављеног записа (видео или аудио записа, уништење негатива, одстрањење из публикација и слично).

Лице чије би право било повређено објављивањем информације, може захтевати да суд *привременом мером*, најдуже до правноснажног окончања поступка, забрани одговорном уреднику да поново објави исту информацију. У том случају, подносилац предлога мора учинити вероватним да постоји конкретна опасност да ће информација бити поново објављен, као и да би се поновним објављивањем информације, повредило његово право или интерес.

Суд о предлогу за одређивање привремене мере мора одлучити без одлагања, а најкасније у року од 48 сати од подношења предлога. Приговор против одлуке о одређивању привремене мере изјављује се у року од 48 сати од пријема одлуке, а суд о приговору одлучује у року од 48 сати.

Уз тужбу, као и уз предлог за привремену забрану поновног објављивања информације, може се захтевати да надлежни суд запрети одговорном уреднику да ће платити примерени новчани износ тужиоцу ако поступи противно одлуци суда (судски пенали).

8. Закључак

Развој интернета ствара нове видове комуникација, које пружају могућност уједначавања медијских садржаја и глобалног медијског утицаја. Интернет, као нова медијска платформа, променио је услове функционисања медија и створио дисбаланс између слободе медија и права приватности. Интернет је медијским организацијама дао нове могућности за развој али је отворио и нека нова питања и проблеме.

Број пружалаца медијских услуга и њихова потреба за стицањем профита утицао је да сензационализам постане доминантан начин привлачења пажње

³⁹Ако се информација односи на одређено лице, правно лице може поднети тужбу само уз пристанак лица на које се информација односи.

публике. Информације из приватног живота, било да је реч о обичним грађанима или јавним личностима, долазе у центар интересовања, при чему се прелазе границе прописане нормама закона и кодекса пружалаца медијских услуга. При томе квалитет ових информација је споран са аспекта њихове тачности (истинитости) и потпуности (објективности).

Постојање медијског законодавства, није гаранција постојања независних медија. Медији и медијски садржаји могу бити само фасада латентне злоупотребе државне, политичке, економске или верске моћи. Један од начина скретања пажње са друштвених проблема је и уплив у приватну сферу грађана, при чему и они сами, често несвесно, учествују у овом процесу, остављањем података о себи. Недостатак адекватне и ефективне медијске правне регулативе, ствара простор за арбитрност државе и неограничену и „дискрециону“ власт политичке моћи.

*Jelena Vučković, Ph.D., Assistant Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

PROVIDING MEDIA SERVICES AND THE RIGHT OF PRIVACY

Summary

The development of the Internet creates new forms of communication, which provide the possibility of equalizing media content and global media influence. The Internet, as a new platform for broadcasting the program, changed the conditions of media functioning and created a disbalance between the freedom of the media and the rights of those to whom the information relates. The number of media service providers and their need for profit-making has led to the fact that sensationalism has become a dominant way of attracting public attention. In this regard, the information from the private lives of individuals, whether ordinary citizens or public figures, come to the center of interest, and often cross the limits prescribed by the norms of the laws and codes of media service providers that regulate this field. Moreover, the quality of this information is controversial from the aspect of their accuracy (truthfulness) and completeness (objectivity).

On the other hand, the existence of media legislation is not a guarantee of the existence of independent media. Media and media content can only be a facade of latent abuse of state, political, economic, or religious power. One of the ways to draw attention to contemporary social issues is an overflowing influence in the private sphere of citizens, and they themselves, often unconsciously, participate in this process, leaving data from their private lives, excessive interest etc. The lack of adequate and effective media

legislation creates space for the state's arbitrariness and an unlimited and "discretionary" power of political power.

Key words: *media service, right of privacy, personal data protection, freedom of public information.*

Литература

- Водинелић, В., *Европски стандард слободe медија*, Врховни суд Србије, Билтен судске праксе, Београд, 2007.
- Вучковић, Ј., *Медијско право*, Ниш, 2018.
- Димитријевић, П., Вучковић, Ј., *Анализа медијског законодавства у Републици Србији*, (ел. чланак) Сарајево, 2018.
- Димитријевић, П., *Право информационе технологије*, Ниш, 2014.
- Јакшић, А., *Европска конвенција о људким правима* (коментар), Београд, 2006.
- Pavlik, J., *Journalism and New Media*, New York, Columbia University Press, 2001.
- Packard, A., *Media Law and the Internet*, Focus on the Internet (ed. B.G. Kutais), New York, 2016.
- Пешић, М., *Пракса Европског суда за људска права која се односи на слободу изражавања*, мастер рад, Правни факултет у Нишу, 2015.
- Прокоповић, А. М., *Трансформација традиционалних медија у новом технолошком окружењу*, док. дисертација, Београд, 2016.
- Заштита личних података и новинарски изузетак* (2018), водич за медије, Нови Сад.
- Закон о јавном информисању и медијима, *Сл. гласник РС*, бр. 83/14.
- Закон о електронским медијима, *Сл. гласник РС*, бр. 83/14.
- Закон о оглашавању, *Сл. гласник РС*, бр. 79/05 и 83/14 - др. закон.
- Закон о заштити података о личности, *Сл. гласник РС*, бр. 87/18
- Медији о малољетницима у сукобу са законом* (2005), Медија центар, Сарајево.
- Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/2006.